

Ülevaade ülejäänud ettepanekutest, mida käsitletakse edasi valdkondlikes töörühmades.

Ruumi, elamumajanduse ja maa töörühma ettepanekud RE 2027 ja RES 2027-2030 läbirääkimisteks

nr	Eesti Linnade ja Valdade Liidu ettepanekud ja selgitused	
	Ettepanek ja põhjendus	Kommentaar
1. Narva LV	1. Riiklik kompensatsioonimehhanism kõrge soojahinnaga piirkondadele ja investeeringud soojusmajanduse moderniseerimiseks. 2. Kõrgem toetuse määr Ida-Virumaa korterelamute renoveerimisel (70-80%), sh tugi projektitaotluste koostamisel ja renoveerimise elluviimisel. 3. Avalike hoonete rekonstrueerimise mitmeaastane investeerimiskava (pikaajalised meetmed ja programmid). 4. Tüüplahenduste väljatöötamine energiakulukate süsteemide ühtlustatud uuendamiseks (ventilatsioon, küte, soojustus).	

Hariduse- ja Noorsootöö töörühma ettepanekud RE 2027 ja RES 2027-2030 läbirääkimisteks

Nr	Eesti Linnade ja Valdade Liidu ettepanekud ja selgitused	
	Ettepanek ja põhjendus	
1. Rae VV	Näiteks toetus koolilõunale - väga pikalt seisnud rahastus ühe euro peal, samas inflatsioon on olnud hüppeline.	Alates 01.01.2027 antakse toetusfondi vahendid KOV tulubaasi. Koolilõuna toetuse piirmäär on alates 2018. aastast olnud muutumatu, sh 1€ 175 koolipäeva kohta. Toetuste osakaal koolitoidu (kontogrupp 5521) kulusse väheneb aasta aastalt, mis viitab asjaolule, et kulude kasvu katavad lapsevanemad või omavalitsus muude teenuste arvelt. Rahvatervishoiu seaduse kohaselt peab kooli toitlustamissüsteem arvestama õpilaste

		konkreetseid vajadusi, mis võivad tuleneda tema tervisekahjust, eritoitumisest või muudest meditsiinilistest asjaoludest. Koolis pakutav toitlustus peab hakkama katma osa õpilase ööpäevasest toiduenergia- ja toitainevajadusest, arvestades tema koolis viibimise kestust. Suurendades koolitoidu piirmäära ühelt eurolt kahele eurole oleks arvestuslik mõju eelarvele 24 miljonit eurot aastas. Koolilõuna toetus: 2022. a 24 164 00 eurot ja koolilõuna kogukulu 39 450 615 eurot; 2023. a toetus 24 797 500 ja kogukulu 45 987 396; 2024.a toetus 24 351 075 eurot ja kogukulu 48 180 363 eurot. 2025. toetus oli 23 964 675 eurot ja 2026. a 23 829 925 eurot. Alates 2023. a RE/RES on ELVLi poolt läbirääkimistele esiatud muuhulgas ettepanek suurendada riigi poolset koolilõuna toetuse piirmäära.
2. Keila LV	0,34 protsendipunkti on liiga vähe, mis suunataks toetusfondist ümber KOV-ide tulumaksumääradele juurde. Haridusvaldkond on riigi poolt alarahastatud ja selles valdkonnas on väga palju väljakutseid: HEV, kaasav haridus, õppimiskohustuse pikenemine jne. Õpetajate palkasid tõstab riik - aga tugispetsialistid tahavad samuti palgatõusu. Tugispetsialiste on juurde vaja, sest õpilaste HEV osakaal tõuseb. Vajadus rohkem väikeklasse avada jne.	ELVL-i juhatus pöördus oma 28.10.2025 kirjaga regionaal- ja põllumajandusministri poole ettepanekuga, et toetusfondi vahendite üleandmisel kohalike omavalitsuste tulubaasi 0,37 protsendipunktilise tulumaksu tõusuga selliselt, et ühelgi kohalikul omavalitsusel ei teki negatiivset tulemit ja Vabariigi Valitsus eraldab täiendavalt 3,1 mln eurot kompenseerimiseks.
3. Kohtla-Järve LV	Riigipoolne koolitoidu hüvitis võiks olla kasvõi 30% kõrgem. Juba praegu on minimaalne toiduhind päevas on 1,29 eurot, aga riigipoolne toetus on 1 eurot, mis on juba aastaid püsinud samal tasemel. KOV on nõus ka ise panustama ja pakkuma suurema toiduvaliku, kui ka riigipoolne toetus oleks kõrgem.	Alates 01.01.2027 tulubaasi
4. Tartu LV	Nõuded ja kohustused kasvanud, rahastus/toetus jäänud samaks või vähenenud. Näited: alushariduse seadus, õppimiskohustuse ea pikendamine, õppe-ja kasvukeskkonna nõuded, direktorite atesteerimine jne	

5. Kohila VV	Toetusfondis kajastatav põhikooli õpetaja palgakoeffitsient vajab ajakohastatud hinnangut, et tagada selle vastavus tänastele haridusvaldkonna reaalsusele.	
6. Saaremaa VV	Investeeringud. Toetusi enam ei ole või on üliväikesed võrreldes tänaste ehitushindadega. Seega on rõhk laenudel, aga see ei ole jätkusuutlik. Lahendust pakkuda ei oska.	Omavalitsuste vähenenud ja tulevikus võib veelgi rohkem väheneda omafinantseeringu võimekus – väiksematel omavalitsustel puuduvad vahendid omaosaluse katmiseks. Probleemi põhjuseks on nõukogudeaegne hoonefond ja keerukad lahendused renoveerimisel. Eesti omavalitsuste hoonete renoveerimise strateegiline eesmärk on saavutada süsinikuneutraalne hoonefond 2050. aastaks, täites EL direktiivide nõuded (2030. aastaks renoveerida 16% ja 2033. aastaks 26% kõige halvema energiatõhususega mitteeluhoonetest ning eluhoonete puhul saavutada 2030. aastaks 16% ja 2035. aastaks vähemalt 20% energiasäästu), kuid praegune toetusmaht 45 miljonit eurot katab vaid murdosa tegelikust vajadusest, mis ulatub sadadesse miljonitesse eurodesse aastas. Vananev hoonefond – nõukogudeaegsed hooned vajavad keerulisi ja kallid lahendusi, sageli on piirangud kultuuriväärtuste tõttu. Ebavõrdne regionaalne olukord – väiksematel omavalitsustel on vähem ressursse ja spetsialiste, mis süvendab lõhet. Rahastuse puudujääk – toetusmeetmed katavad vaid väikese osa kogukulust, omafinantseering on paljudele KOV-idele raskesti leitav. <u>Võimalik lahendus:</u> Mitmekesistamine ning etapiviisiline renoveerimine. Suurenda toetusmahte ning luua pikaajaline rahastusmudel (Riiklikud ja EL fondid, rohepöörde investeeringud, laenugarantiid ning CO₂ kvootide tulu suunamine renoveerimisse). Nõukogudeaegsed hooned ning muinsuskaitse all olevad hooned vajavad suuremahulisemat, kallimat ja tehniliselt keerukat renoveerimis lahendust. Euroopa Uue Bauhausi algatus, innustab looma elukeskkonda, mis on nii kaunis, kestlik kui ka kaasav. Neid põhimõtteid saab edukalt rakendada ka

		olemasolevate hoonete renoveerimisel, luues läbimõeldud ruumilisi lahendusi ja muutes hoone ja selle ümbruse funktsionaalseks ja ilusaks tervikuks. Selleks on: Prioriteetsete hoonete (koolid, lasteaiad) kiire renoveerimine, ülejäänud järkjärgult.
7. Lääne-Harju VV	Haridus- ja teadusministri 16.03.2023 väljastatud määrus Ida-Virumaa koolieelsete lasteaedade, üldhariduskoolide ning kutseõppeasutuste õpetajate, juhtide ja tugispetsialistide töö väärtustamiseks täiendava tööjõukulude toetuse eraldamise tingimused ja kord 2023. aastast seab meie hinnangul ebavõrdsesse olukorda õpetajad, kes mujal Eestis täpselt samasugust tööd teevad. Eestikeelsele õppele üleminekut alustasime Lääne-Harju vallas juba aastal 2023. Sellest ajast alates on eestikeelses kooli (kõigisse klassidesse) tulnud aina rohkem vene ja ukraina emakeelega õpilasi, kelle keele tase ei ole tegelikult piisav eesti keeles õppimiseks. See on meid toonud olukorda, kus 2025. aastal on Paldiski Ühisgümnaasiumi põhikooli 179 õpilasest 56,4% muukeelsed. Tänavuse esimese klassi õpilastest on näiteks 67,7% muukeelsed. Praegu toimub Paldiski Vene Põhikooli ja Paldiski Ühisgümnaasiumi liitmisprotsess, mis kasvatab järgmisel õppeaastal muukeelsete laste osakaalu veelgi (tõenäoliselt kokku kuni 80%-ni). Oleme liitnud Paldiski eestikeelsele lasteaiale venekeelse õppkeelega lasteaiad, et laste keeleoskust varakult parandada, kuid tänaseks juba on koolides väga palju kehva keeleoskusega lapsi, kes ei ole süüdi selles, et nad on õppinud oma emakeeles. Samas ei saa me ka tähelepanuta jätta asjaolu, et eestikeelse õppekeelega koolis on juba täna eesti keelt emakeelena kõnelevad lapsed vähemuses. Saame kinnitada, et eestikeelse ja -meelse keskkonna tagamiseks Paldiskis on koolide liitmisprotsess ja eestikeelsele õppele üleminek hädavajalik aga see nõuab lisapingutust ning täiendavat eesti keele õpet vähemalt järgmisel kolmel-neljal õppeaastal. Ootame, et kõiki Eestis samas olukorras töötavaid õpetajaid väärtustatakse ühtmoodi.	06.01.2026 ettepanek HTM
8.	Jätta omavalitsuste otsustada õpetaja alampalgamäärad. Suurendada toetusfondis õpetajate palgatoetust läbi nn diferentseerimisfondi. Ehk sellega kaasneks rohkem otsustusvabadust ilma kvalifikatsioonita	

Väike-Maarja VV	õpetajate palgaläbirääkimisteks igas KOV-is või KOV poolt hallatavas haridusasutuses.	
9. Tartu LV	Suurendada koolieelsete lasteasutuste õpetajate tööjõukulu toetust ja siduda see õpetaja alampalga kasvuga. Lasteaiaõpetajatele on sarnaselt kooliõpetajatega seatud kõrged kvalifikatsiooninõuded.	HTM ei ole nõus
10. Tartu LV	Lisada üldhariduskoolide kohalike omavalitsuste vahelise arvlemisse ka võimalus küsida kulude katmist investeeringutelt.	
11. Raplamaa OL	Maakondlikud arendusorganisatsioonid ei ole nõus, et HTM vähendas üld- ja alusharidusasutuste õpetajate ja juhtide täiendusõppe piirkondlikuks korraldamiseks, õpilaste õppe mitmekesistamiseks ja õpilasürituste läbiviimiseks ette nähtud riigieelarvelist toetust 2025.a 65% . 2024. aastal oli toetussumma 1 662 000 eurot, kuid 2025.a 65 % väiksem, mida lubati kasutada ainult aineolümpiaadide läbiviimiseks. See muudatus toob kaasa mitmeid probleeme, sh lõpetatakse alushariduse õpetajate maakondlikud ja piirkonnaülesed koolitused ning ühistegevused, kaob võimalus korraldada koolitusi teemadel, mis on antud ajahetkel kõige enam vajalikud just konkreetsele piirkonnale ning kaob ka väärtuslik koosõppimise võimalus; takerdub maakondlike tugispetsialistide võrgustikutöö; lõpetatakse õppetööd mitmekesistavad ja õpilaste andeid toetavad maakondlikud ja piirkonnaülesed üritused; lakkavad maakondlikud ja piirkonnaülesed õpetajate ühistegevused, parimate praktikate jagamine, ühiskoolitused; ressursside puudumise tõttu lakkab kooli- ja lasteaiajuhtide maakondlik, omavalitsuste ülene ja piirkonnaülene koostöö; lõpetatakse õppetööd toetavad tegevused (nt maakondlikud õpilasvõistlused ja -konkursid) ning tegevuse lõpetavad maakonnaülesed kollektiivid ja võistkonnad. Piiratud ressursside tingimustes muutub ebamõistlikuks maakondlik õpetajate ja haridusasutuste juhtide tunnustamine. Maakondlike hariduskorralduslike	

	ülesannete täitmiseks teeme ettepaneku, et RESi läbirääkimiste tulemusel Haridus- ja Teadusministeerium jätkab üld- ja alusharidusasutuste õpetajate ning juhtide täiendusõppe piirkondlikku korraldamise ja õpilaste õppe mitmekesistamise ning õpilasürituste läbiviimise rahastamist riigieelarvelisest toetusest 2024. aasta mahus ning jätkab konstruktiivset koostööd maakondlike arendusorganisatsioonidega ka 2026. ja sellele järgnevatel aastatel.	
12. Lääne- Nigula VV	Huvihariduse riigi poolse toetuse osakaalu pidev vähenemine, omavalitsuse panus huvihariduse eelarve on 315000€ on riigi poolne eraldus 99292€. Alushariduse riigi poolse rahastuse väike osakaal riigi poolne eraldus 71448€ omavalitsuse lasteaia õpetajate palga kuluks 717000€	Alates 01.01.2027 tulubaasi
13. Viimsi VV	1. Õppimiskohustusliku ea tõstmisega kaasnevad KOV kulud meetmete rakendamiseks. Ressursse selleks ei eraldatud, küll aga on haridusseaduses ja PGS-is pikk rida kohustusi KOV-ile. 2. Õpetaja karjäärimudeli rakendamisega seonduvad kohustused nt alustavale õpetajale tagada 25% vaba aega, lisada mentori tugi, need kulud ei ole mingil määral rahastatud. Vanemõpetaja ja meisterõpetaja kvalifikatsioonist tulenevad töötasu erisused ei mahu 2% õpetaja palgatoetuse tõusu sisse. KOV-idel pole võimalik neid kohustusi täita. 3. Loodusainete ja matemaatikaõpetajate puudust aitaks leevendada oluliselt kõrgem palgatase. Tänane rahastus seda kuidagi ei toeta arvestades, et riiklik minimum katab hädapärase suurtes klasside õppe ning diferents kulub klassijuhatajate tasustamiseks.	Alampalk vastavalt 2022.a oli 1 412 eurot; 2023.a 1 749 eurot; 2024.a 1 820 eurot; 2025.a 1 820 eurot; 2026. 1 970 eurot. Alustavaid õpetajaid: 2022/2023 õa 1 349; 2023/2024 õa 1 385; 2024/2025 õa 1 325; 2025/2026 õa 1 312 Näide: koolis on neli alustavat õpetajat (ühe õpetaja bruto töötasu on alampalk - 1 970 eurot, millele lisandub tööandja maksud 666 eurot, kokku 2 636 eurot), kellele on tagatud vabaaeg 25% ulatuses. Samas keegi õpetajatest peab katma 4 õpetaja täiskoormuse ehk $4 * 0,25 = 1,0$ ja rahaliselt oleks täiendav kulu koos maksudega 2 636 eurot. Seega karjäärimudeli rakendamine 4 alustavale õpetajale maksaks ühes kuus kokku 5 272 eurot. Aastas seega 63 264 eurot
14. Viimsi VV	1. Noorsootöötajatele kehtestatakse riiklikud kvalifikatsiooninõuded. Riigi poolt peab tulema osaline palgatoetus tasandusfondi kaudu nii nagu praegu toetab riik seni veel lasteaiaõpetajate töötasu määra. 2. Noorsootöö teemad ja probleemid peaks olema samuti pildil eelarve läbirääkimistel.	2024. aastal oli tegevusala 09510 "Noorte huviharidus ja huvitegevus" palgakulu kokku 5 155 448 eurot. Tegevusala 08107 "Noorsootöö ja noortekeskused" palgakulu kokku 887 329 eurot. Kahjuks puudub ühtne register, et teada

		palju noorsootöötajaid on. Eesti Noorsootöötajate ühingu andmetel on hetkel 100, kes omavad taset 5, 140 taset6 ja 60 taset 7. Kutse kehtib 5 aastat.
15. Kose VV	Õpetajate riiklike alampalkade tõus muudab keerulisemaks väiksemate valdade ühtse palgapoliitika rakendamise. Piiratud eelarveliste võimaluste juures ei ole võimalik samas tempos tõsta asutuste juhtide, vallametnike ja teiste töötajate palku. See toob kaasa olukorra, kus palgapoliitika ja kehtestatud põhimõtted muutuvad ebaproportsionaalseks ning mõnel juhul võib juhtuda, et väiksema kooli juhi palk jääb madalamaks kui õpetaja oma. Ootame riigilt meetmeid, mis võimaldaksid ka teiste valla poolt rahastatavate töökohtade töötasusid tõsta olukorras, kus valla tulumaksu laekumiste suurenemist ei ole ette näha.	

IKT tööühma ettepanekud RE 2027 ja RES 2027-2030 läbirääkimisteks

nr	Eesti Linnade ja Valdade Liidu ettepanekud ja selgitused	
	Ettepanek ja põhjendus	Kommentaar
1. Saaremaa VV	Kiire internetiühenduse loomine	
2. Tartu LV	Eraldada riigieelarvest vahendeid elanikkonna IT-teadlikkuse tõstmise programmideks. Sellised investeeringud aitavad luua tugeva aluse Eesti edasisele digiarengule, suurendades inimeste oskusi digivahendite ja e-teenuste kasutamisel. See on oluline nii igapäevaste toimingute mugavamaks ja turvalisemaks muutmiseks kui ka tööalase konkurentsivõime tõstmiseks üha enam digitehnoloogiat nõudvas maailmas. Erilist tähelepanu tuleks pöörata eakatele ning teistele riskirühmadele, kellel on piiratud ligipääs tehnoloogiale ja oskustele. Neile suunatud praktilised õpitoad ja toetusprogrammid võimaldavad omandada vajalikke oskusi, et iseseisvalt ja kindlalt kasutada	

	internetipõhiseid teenuseid, sealhulgas suhtlust, pangateenuseid ja tervishoiuga seotud rakendusi. See aitab vähendada sotsiaalset isolatsiooni, parandada elukvaliteeti ning tugevdada nende kaasatust ühiskonnas. Lisaks on oluline suurendada teadlikkust digitaalsest turvalisusest. Küberohutuse teemalised teavituskampaaniad	
--	---	--

Keskkonna töörühma ettepanekud RE 2027 ja RES 2027-2030 läbirääkimisteks

nr	Eesti Linnade ja Valdade Liidu ettepanekud ja selgitused	
	Ettepanek ja põhjendus	Kommentaar
1. ELVL	Ringmajandus. Eesti olmejäätmete ringlussevõtt on sihtidest ja EL-i keskmisest maas. 2023. aastal oli ringlussevõtu määr 37,9–38% (Statistikaamet/Kliimaministeerium), samas kui 2025. aasta kohustus on 55%. Kliimaministeeriumi ülevaade rõhutab, et ringlussevõtu maht pole viimase 10 aastaga oluliselt kasvanud.	Euroopa Keskkonnaagentuuri riigiprofiil kinnitab, et 2022. aastal oli Eesti taaskasutuseks ettevalmistamise ja ringlussevõtu määr 33%, võrreldes EL-27 hinnangulise keskmisega ~49% – seega on vahe märgatav. Pakendijäätmete kui suurima igapäevase tekkemahuga jäätmete käitlemise tingimuste määramisel ja tulemuste kontrollimisel peaks omavalitsustel olema teatav otsustusõigus, mis võimaldab viia pakendijäätmete käitluse arusaadavaks ja vajalikke tulemusi saavutavaks. Pakendijäätmete ebapiisav ringlusesse suunamine avaldab olulist mõju riiklike sihtarvude tasemele. <u>Võimalik lahendus:</u> Omavalitsused peavad olema kogutud jäätmete osas ringlussevõtmise teenuse tellijad, vajalike käitluslahenduste investeeringute planeerimise eestvedajaks, kaasates tegevustesse erasektori. Määratledes ette nõutavad tingimused ringlussevõtu tulemuste/väljundite osas, tagades jäätmevaldkonnas esitatavate andmete kujunemise läbipaistvuse ja kontrollitavuse kogu tegevusahela osas ja reaalaja lähedases kvaliteedis.
2. Saue VV	Keskkonnatasud ja kaevandamisõiguse tasud. Peame vajalikuks tõstatada keskkonnatasude, sh kaevandamisõiguse tasude, süsteemi ülevaatamine. Leiame, et tasude suurendamine ning eelkõige kohalikele	Keskkonna tasude seadus (vaata) % suurendamine, järelvalve mehhanism, et KOV õieti raha kasutab. Kogukonna tasuvus meede jne.....

	omavalitsustele laekuva osa suurendamine aitaks paremini kompenseerida kaevandamistegevusega kaasnevaid häiringuid kohalikele kogukondadele. Peame oluliseks, et suurem osa nimetatud tulust laekuks otse kohalikele omavalitsustele või oleks vähemalt selgelt määratletud protsent. Vajaduse korral on võimalik kehtestada ka riiklikku järelevalve mehhanism, et tagada vahendite kasutamine kaevandamisest tulenevate keskkonna- ja kogukonnamõjude leevendamiseks.	
3. Saue VV	Jäätmereform ja puurkaevudega seotud ülesannete rahastamine. Jäätmereformi ning puurkaevudega seotud regulatsioonide muudatused on toonud kaasa täiendava töökoormuse kohalikele omavalitsustele, eelkõige keskkonna- ja osaliselt ka ehitusvaldkonna spetsialistidele. Samal ajal on mitmed senised kohustused liikunud Keskkonnaametilt kohalike omavalitsuste pädevusse. <u>Leiame, et selliste ülesannete üleandmisega peab kaasnema ka vastav rahastus, vältimaks olukorda, kus kohalikud omavalitsused peavad täitma uusi riiklikke kohustusi oma põhitegevuse arvelt.</u> Siinkohal peame vajalikuks selget põhimõtet, et ülesannete liikumisel ühest asutusest teise liiguks ka vajalik rahaline kate.	Keskkonnaameti ülesanded KOVdele, täiendavad ülesanded, raha ei tule. Muud ülesanded veel. Ametnikel ettevalmistus puudub.
4. Rõuge VV	Keskkonna tasud. Valla territooriumil asuvate eravalduses olevate karjäärade keskkonnatasu (maavarade kaevandamise tasu) laekub täies mahus riigile, samas jäävad karjääridega seotud elanikkonna ja keskkonna mured asukoha kohaliku omavalitsuse kanda. Ettepanek, et eravalduses olevate karjäärade tasust laekuks osa keskkonnatasust karjääri asukoha omavalitsusele.	
5. Narva LV	1. Haljasalade ja kuivenduskraavide korrashoid 1.1. Riigieelarvest vahendite eraldamine reformimata alade haldamiseks, mis asuvad Narva linna halduspiirides; 1.2. Kuivenduskraavide ja maaparandussüsteemide seire ning audit (sh uuringud). 1.3. Kliimarisikidest mõjutatud või kahjustada saanud alade (nt üleujutused) taastamise ja parandamise toetused.	

Rahanduse ja maksupoliitika töörühma ettepanekud RE 2027 ja RES 2027-2030 läbirääkimisteks

nr	Eesti Linnade ja Valdade Liidu ettepanekud ja selgitused	
	Ettepanek ja põhjendus	Kommentaar
1. Rae VV	Robin Hood ehk tulumaksuseaduse muudatused 2024. aastal. Teemat on väga palju käsitletud, aga tulemust siiski ei ole. Ei hakka kitsaskohti uuesti üle kordama, sest neid kirju/seisukohti on saadetud mitmeid.	Kõigist esitatud ettepanekutest läbivalt nähtub, et on vajalik alkatada kohalike omavalitsuste tulubaasi reform, mille käigus korrastatakse ka kohalike maksude seadust.
2. Rae VV	Ettepanek muuta määrust "Füüsilise isiku tulumaksu kohaliku omavalitsuse üksustele eraldamise kord" § 8. " Tulumaksu ülekandmine(1) Paragrahvi 7 lõikes 1 nimetatud avansiliste eraldistena kantakse kohaliku omavalitsuse üksusele üle iga kuu 11. kuupäevaks 60% ning 18. kuupäevaks 25% kuu keskmisest tulumaksu eraldisest." MUUTA 11. kuupäev 10. kuupäevaks, kuna tööjõumaksud tuleb maksta 10ndal. Olen kuulnud, et osad omavalitsused kasutavad tööjõu maksude maksmiseks arevelduskrediiti või muid võõrvahendeid, mis on väga kallid lahendus. Lisaks on viimastel kuudel täheldanud, et kui maksulaekumise kuupäev on laupäeval, siis ei laeku see reedel, vaid esmaspäeval.	
3. Keila VV	1. KOVide tulubaasi liiga suur sõltuvus riigi maksupoliitikast. Ülesandeid ja kohustusi tuleb KOVidele juurde, kuid riigilt rahastust ei tule (nt viimastine õppimiskohustuse pikenemine). 2. KOVidele laekuv tulumaksumäär on liiga väike. KOVid ei suuda kvaliteetset teenust oma elanikele pakkuda. KOV ei suuda pakkuda konkurentsivõimelist palka oma töötajatele ja võimekamad/kompetentsemad töötajad lähevad erasektoris.	

4. Muhu VV	Seadustega pannakse omavalitsusele kohustusi, kui esimesel aastal eraldatakse ka raha, siis hiljem on lause "see on teie tulubaasis olemas" , samal ajal aga tulubaasi vähendatakse	
5. Kohtla-Järve VV	Siiski ma arvan, et KOV-id võiksid saada kasvõi osa tulumaksust, mis tuleneb isikutest, kes töötavad KOV territooriumil, kuid elavad teises KOV-is. Meil on tuhandeid inimesi, kes on teistes valdadest, saavad kõrgeid töötasusid ja selle rahaga lähevad oma koduvalda. Osa rahastusest võiks ikkagi jääda ka sinna KOV-i, kus isik reaalselt töötab.	
6. Vinni VV	Kehtestada selged reeglid, mille alusel kohalikud omavalitsused saavad ettevõtjatelt küsida nn sotsiaalset tasu - valla sotsiaaltaristu arendamiseks, mis on hädavajalikud selleks, et kõnealustest ettevõtetest tulenevat koormust (positiivset koormust) nagu nt lasteaedade, koolide laiendamine, teedevõrgu parendamine jne Võimalus kehtestada turismimaks ning mis iganes maks olemasolevate maksumudelite (nt tulumaks, maamaks jne) peale teatud projektide rahastamiseks. Näiteks kui inimesed nõuavad mingit suurt arendust nagu vee ja kanalisatsiooni väljaehitus mingis piirkonnas siis saame korraldada selle tarbeks rahvaküsitluse ning kehtestada nõ kanalisatsioonimaksu ala 2% punkti kõrgem tulumaks, millega finantseeritakse kõnealust projekti. Paindlikum maamaksu poliitika. KOV õigus kehtestada tõusunurga piiranguid vastavalt oma eripäradele ning tühistada need aladatud maksumäärad ehk liikuda tagasi max 2,4% juurde ning võimalus kehtestada eri kõlvikutele erinevadi maks eeskätt võimalus kehtestada erinev maksumäär põllu ja metsamaadele. Riik peab kompenseerima KOV maamaksu, mis jääb saamata riiklike looduskaitseliste piirangute tõttu.	
7. Kose VV	PROBLEEMKOHT: Omavalitsuse tulubaasi pidurdumine tulumaksu muudatuste ja kulude kiire kasvu tõttu. Viimaste aastate tulumaksupoliitika muudatused, sh pensionitulumaksu ülemineku	

	periood, on pidurdanud omavalitsuse maksutulu kasvu. Tulumaksulaekumine on püsinud valdades sisuliselt stagneeruv või kasvanud üksnes inflatsiooni tempos, samas kui kulud haridusele, sotsiaalteenustele ja taristu ülalpidamisele on kasvanud oluliselt kiiremini. Meie omavalitsuses moodustab füüsilise isiku tulumaks ligikaudu 60% kogu põhitegevuse tuludest, kuid tulumaksu baas on viimastel aastatel kasvanud aeglasemalt kui tööjõukulud ja teenuste hinnad. Pensionitulumaksu ümberkorraldused on mõjutanud eelkõige neid omavalitsusi, kus pensionäride osakaal on suurem – maksulaekumine on madalam, kuid teenusevajadus kõrgem. Selle tulemusel on maksutulu reaalne ostujõud vähenenud. Näide: meie valla hariduskulud on kasvanud oluliselt kiiremini kui riigi toetus. Ligikaudu 50% kogu tulumaksulaekumisest kulub ainuüksi lasteaedade ja koolide ülalpidamise täiendavaks rahastamiseks. Riigi eraldised (õpetajate palgatoetus, tugispetsialistide toetus jms) ei kata tegelikke kulusid, mistõttu peab vald oma tulubaasist kompenseerima üle poole kõigist hariduse püsikuludest. See jätab vähe ruumi taristu arendamiseks, kogukonnateenuste arendamiseks ning toimetulekuga hinnatõusu tingimustes. LAHENDUSSOOVITUSED - Omavalitsuste tulubaasi tugevdamine, korrigeerides FIE-de ja pensionäride tulumaksu jagamise mehhanismi, et vähendada pensionitulumaksu muudatustest tulenevaid kõikumisi. Haridustoetuste indekseerimine tegeliku kulupõhisuse järgi, arvestades nii tööjõukulusid kui ka tugiteenuste kasvanud vajadust. Omavalitsustele stabiilsema tulumaksumäära tagamine, mis vastaks realselt kohaliku omavalitsuse kulude kasvule ning looks prognoositavama rahastamise neljaks eelarveaastaks.	
8. Saaremaa VV	KOV tulud tulevad seadustest- tulumaksuseadus, maamaksuseadus, riigieelarve seadus. Natuke on KOV enda tulusid (tululiik 32)- teenustest, üürid, rendid jm aga siin on piiriks elanike maksevõime ja tegelemine võlgadega. Need tulud katavad ära põhitegevuse kulud, aga investeringuteks neist tuludest ei piisa. Põhitegevuse osas tuleb ministeeriumitelt püsivalt kulude kasvu sund nagu õpetajate ja lasteaia õpetajate palgad. KOVi enda valikud kulude osas vähenevad,	

	puuduvad võimalused teha midagi teisti. Hooned vananevad ja vajavad pidevalt remonti ja lisaks ka muutuvad ehitusseaduses standardid ning nõuded ja seetõttu ei lõpe ka ettekirjutused hoonete vastavusse viimisega uute nõuetega. Ükskõik kui palju ei tee remonti, ikka on midagi jälle valesti. Nõiaring. Ministeeriumite kõik uued nõuded tuleb KOVil täita, aga mis vahenditega ? Kohalike elanike vajadused ei ole üldse olulised, peamine on seaduste lõputu täitmine. Uute seaduste või määruste välja töötamisel tuleks ministeeriumites hinnata, kas see on ikka vältimatu vajadus ja mis mahus KOV tasandil tekivad täiendavad rahalised kulud või tuleb muuta elukorraldust elanikele mitesobivaks. Viimane näide HTM koolipäeva alguse muudatus ja seeläbi muudeti transporti nii, et ka tööl käivate inimeste jaoks enam transpordi ajad ei sobinud. See, mis sobib Tallinnale, ei sobi Eesti maapiirkondadele. Puudub arusaamine elukorraldusest linnas ja maal.	
9. Saaremaa VV	Väga lai on teemade ring mida, KOV peab lahendama. Palju asju on jäetud varem tegemata või on tulnud uued nõuded (seadused, määrused). Maamaksuseadus kus KOV ei saa valida lahendusi ja tuleb täita kitsast valikut- põllumaa ja metsamaa on kokku pandud, aga sisu on täitsa erinev neil maadel. Lihtsalt väsinud "pimedatest seadustest" kus lähtutakse ainult Tallinnast või Tartust, viimati riigikogus oli just nii ühe seaduse arutelu põhiohk ja ülejäänud 77 KOVi on tühi koht. Ka ühe teise seaduse ettevalmistamisel tuli vastus- Tallinn ja Tartu ei esita probleemi, järelikult sobib kõigile. Kui on selline suhtumine, siis teeme uue KOVide jaotuse ehk jagame Eesti kolmeks. Tallinnast Tartuni - üks vald, Tartust Läti piirini- üks vald ja lõik saared on kokku üks vald. Nii on Tallinn ja Tartu esindatud üle Eesti. Saared on erisusega.	
10. Väike-Maarja	Tulubaasi autonoomia nõrkus. Võimalikud lahendused: suurendada omavalitsuste otsustusõigust maksutulu kujundamisel, sh muuta maksusüsteemi selliselt, et kohalikud maksud oleksid sisuliselt kohaliku arengu rahastamiseks; üksikisiku tulumaksu osa muutmine kohaliku omavalitsuse maksuks (arvestades demograafilisi ja	

	piirkondlike eripärasid); suunata osa füüsilises isiku dividendi tulumaksust elukohajärgsele omavalitsusele.	
11. Väike- Maarja	Maamaks. Võimaldada kohalikel omavalitsuste paindlikumalt määrata maamaksu määrasid maatulundusmaadele ehk eristada erineva maksumääraga metsa-ja haritavat maad. Eelnevas maamaksuseaduses oli see sees. Maamaksuseaduses tuleb seadustada kohalikele omavalitsustele võimalus maamaksu protsenti määrata erinevalt maatulundusmaadele, mis on metsamaa ning maatulundusmaadele, mida kasutatakse põllumajandustootmiseks haritava maana.	
12. Väike- Maarja VV	Tuuleenergia talumistasu. KOV-le kehtib nn tuuleparkide talumistasu määr, mis hetkel seaduses sätestatud miinimumina on 0,7%, aga mida KOV volikogu saab tõsta 1%ni. KOV-id ongi tõstnud selle maksimumini. Kuid samas on paljud KOV-id lõpetanud tuuleparkide eriplaneeringud. Taluvusprotsendi tõstmine näiteks kuni 3 %-ni annaks võimaluse KOV-del määrata oma omavalitsuse määr vahemikus 0,7-3%. Kui muu seadus jääks samas, siis pool KOV-le laekuvast tulust tuleb jaotada (olenevalt tuulikute kõrgusest 2-3 km raadiuses olevat majapidamiste vahel, kuid mitte rohkem kui 6 kuu alampalga miinimum). Selle muudatusega suureneks "präänik" nii tuuleenergiat soosivatele omavalitsustele kui ka läheduses olevatele elanikele. Juhul kui KOV pool määratav % on liiga suur (näiteks 3%) nõ energiaturu või äriplaani mõistes, siis tuuleaarendajad liiguvad sinna, kus see määr on väiksem. Igal juhul see suurendab KOV rolli, võimalusi ja motivatsiooni. Siin on veel nüansse, kuid....	
13. Tartu LV	Lisada tasandusfondi valemisse valglinnastumise parameeter. Tartu linna lähiümbruse valdade elanikud kasutavad igapäevaselt Tartu teenuseid ja hüvesid (nt teed ja tänavad, koolid ja lasteaiad, ühistransport jne), kuid selle maksavad kinni Tartu linna elanikud. Valglinnastumise parameetri eesmärk on, et KOVid osaleksid nende elanikele osutatud teenuste kulude katmises.	

14. Tartu LV	Jaotada osa juriidilise isiku tulumaksust KOV eelarvetesse vähendamata seejuures muid KOV sissetulekuid.	
15. Narva-Jõesuu LV	KOV-il väike tulubaas. Riigitoetused kahanevad aasta-aastalt (tasandusfond). Toetame ettepanekut muuta tulumaks kohalikuks maksuks 100%.Praegu on ministeeriumid asunud koostama uue rahastusperioodi dokumente, meetmeid jne. Praegu on õige aeg anda teada maakonna vajadustest ja teha selles suunas samme. Näiteks Narva-Jõesuud huvitab kõige rohkem meede, kust saaks taodelda raha kuursaali rekonstrueerimiseks ja väljaarendamiseks. Selleks sobiks väga hästi meede, mis oleks suunatud alakasutatud alade ja hoonete taaskasutusele võtmiseks. Taoline meede oli eelmisel perioodil "Ida-Virumaa linnapiirkondade jätkusuutlik areng", mille raames nt tehti korda Narva Raekoda, Narva Pimeaed, Narva-Jõesuu Sadam jm. Oluline, et taotleda saaksid kõik Ida-Virumaa omavalitsused mitte ainult suured linnad. Arvame, et Ida-Virumaal on veel selliseid alasid ja hooneid, mis on alakasutatud ja väljaarendamata, aga vajadus korda tegemiseks ja kasutusse võtmiseks on väga suur ning on tähtis regiooni arendamiseks.Kui meetmes on sh pehmed arendustegevused, siis % võiks olla kuni 15%, muidu läheb liiga palju raha pehmetele tegevustele, mille järgi vajadus ei ole nii suur.	
16. Tallinna LV	Sõnastada maamaksuseaduse § 4 lg 1 p 5 järgmiselt: § 4. Maksuvaba maa (1) Maamaksu ei maksta:...5) kirikute ja koguduste pühakodade aluselt maalt ja nende hoonete juurde kuuluvalt maalt Kehtiva MaaMS § 4 lõike 1 punkti 5 kohaselt ei maksata maamaksu kirikute ja koguduste pühakodade aluselt maalt. Seega ei laiene maamaksu vabastus kogu maale (kinnistule), kus asuvad kirikud ja koguduste pühakojad. Muudatusega loetakse maksuvabaks kogu kinnistu, millel asub kirik ja/või koguduse pühakoda olenemata maa sihtotstarbest. Kõik teised kiriku või koguduse omandis olevad kinnistud on maamaksuga maksustatavad. Tallinna linna näitel tähendab see kirikutele ja koguduste pühakodadele maksuvabastust ligikaudu 121 000 euro ulatuses lähtudes hetkel kehtivatest maa	

	maksustamishindadest. 2025. aastal said maksuvabastuse 41 kirikut ja kogudust kogusummas 29 431,34 eurot.	
17. Narva LV	1. KOVle pandud kohustuste ja ülesannete täitmiseks rahastamise suurendamine. Hariduse (sh keelereform), sotsiaalteenuste ja ühistranspordi tegelik kulutase ületab riigi poolt kompenseeritud määra. 1.1.Toetused KOVle õppimiskohustuse reformi elluviimiseks. 1.2.KOV haridusvaldkonna metoodikakeskuste toetus. 1.3.Üldhariduskoolide pidamiseks antava toetuse (HEV õppe toetus) suurendamine. 1.4.Huvihariduse ja huvitegevuse toetuse suurendamine. 1.5.Toetus munitsipaalhoonete energiatõhususe suurendamiseks ja lasteaedade nõuetele vastavaks viimiseks. 1.6.Tagada stabiilne ja piisav rahastus erihooletavate teenustele. 1.7.Tugevdada tööturule sisenemise ja tööturul hoidmise tugimehhanisme haavatavatele gruppidele. 1.8.Investeeri ennetusse – eeskätt vaimse tervise, rehabilitatsiooni ja sotsiaalse kaasatuse alal. 1.9. Üldhariduskoolide IKT toetuse suurendamine. 2. Tööjõu ja kompetentsi arendamine 2.1. Põlevkivist väljumine ja tööstusstruktuuri muutus nõuab suurt ümberõpet ja ettevõtluse toetust. 2.2. Riiklik programm tööstuse ümberkujundamiseks, uute töökohtade loomiseks ja töötajate oskuste arendamiseks. 3. Kriisireservi loomine omavalitsuste kriisivarude soetamise kulude katteks.	
18. Saue VV	"Robin Hood" seaduse tagasi pööramine või asendamine teiste kompensatsioonimehhanismidega.	
19. Saue VV	Arendada välja veebipõhine keskkond KOV majandusaasta aruannete koostamiseks, sisestamiseks ja vaatamiseks. Arendada välja veebikeskkond KOV eelarvestrateegiate sisestamiseks ja jälgimiseks. Hea näide suurepärasest tööriistast saldoandmik. Lõpetada excelite solgutamine ja asendada moodsate lahendustega.	
20. Peipsiääre VV	Väheneva rahvaarvuga, eriti tagamaalised vallad, kaotavad oma noori elanikke suurlinnadele. Kui mõelda Robin Hoodi eesmärgile, siis parem lahendus oleks kahaneva ja väikese rahvaarvuga valdadele see,	

	kui tulumaksumäära ei oleks langetatud. Regionaalpoliitiliselt võetakse kõigilt ja jagatakse kõigile, pensionäride tulu ei ole piisav, ka siin on suremus väga suur. Ida-Virumaa on rahastuse osas eelisseisuses, kuigi teised ääremaad on samades raskustes, kus napib töökohti, varsti õpetajaid, siseturvalisus - radikaliseerumine, jne.	
21. Türi VV	KOV-idel puudub rahastuse suhtes autonoomia - väga paljud rahastused on sildiga ning vabasid vahendeid on väga piiratud summas. KOV -id on meil väga erinevad - ka teised omavalitsused peale kuldsete ringide, soovivad ellu jääda. Selleks peavad nad suutma noori endale meelitada ning selleks on vajalikud meetmed (mis aga vajavad raha), mida väiksematel KOV-idel aga ei ole. Tulumaksu poliitika oleks vaja restart teha ja rohkem vahendeid KOV-idele sealt eraldada.	

Transpordi ja teede töörühma ettepanekud RE 2027 ja RES 2027-2030 läbirääkimisteks

nr	Eesti Linnade ja Valdade Liidu ettepanekud ja selgitused	
	Ettepanek ja põhjendus	Kommentaar
1. Saaremaa VV	Ühendused suursaartega ei ole privileeg vaid eluline vajadus, seega peame oluliseks ühendusi ning hinnapoliitikat, samuti hakkavad teed pärast aastaid rahastamata olemist lagunema.	
2. Kohila VV	Aastast 2008 ei ole riigipoolne toetus teede ja tänavate korrashoiule suurenenud, mis tähendab, et toetuse reaalkaotus on tänaseks märgatavalt langenud.	
3. Vinni VV	See teema on väga mitmekihiline kuid kõik kihid alarahastatud: esiteks: teede remont ja hooldus (sh talvine hooldus). Vinni vallal on	

	üle 1000 km hooldatavaid teid, kuid raha selle tarbeks eraldatakse ca 200 tuh e 200 €/km. Mõistame, et kõiki teid ei pea iga aasta üle käima, kuid kui välbaks on ka kord 10a jooksul siis ka 2000€/km ei ole tänases majandusolukorras hind, millega saaks vajalikud tööd tehtud. Seda enam, et suur osa kõnealustest teedest on kruusateed ja nad vajavad igaaastast hooldust ning antud eelarve ei võimalda kuidagi ka investeerida nende teede renoveerimiseks asfalt kattega teedeks teiseks: ühistransport. Ühistransporti tuleb reformida ning minna üle nutikale nõudluspõhisele ühistranspordile. Transpordile, kus suurel magistraalil liiguvad kiired (väheste peatustega) taktliinid, millele teostavad ettevedu nõudepõhised liinid, mis moodustuvad päeva tellimuste alusel. Kogu rahastus võiks käia läbi KOV. Ka tänaste vahenditega suudaksime me pakkuda oluliselt paremat transporditeenust kui kontrolliksime rahakotti - alustadest, kellele soodustusi anname. Kuid selleks, et süsteem muutuks usladusväärseks ja sinna sooviks tulla ka maksvad kliendid - tänased auto kasutajad - on vaja süsteemi töölepanekusse investeerida oluliselt rohkem.	
4. Väike- Maarja VV	Kohalikele omavalitsustele kuuluvate teedehoolduse toetus on vähemalt 15.aastat püsinud inflatsioonilises keskkonnas samas suurusjärgus ning on ilmselgelt alarahastatud. Omavalitsuste teede olukord pigem kogu aeg halveneb ning see mõjutab ka elanike regionaalset asustatust. Ligikaudselt arvtades: Kui 2010.aastal laekus kütuseaktsiisist riigile ca 350 miljonit, siis 2026.aasta summaks on prognoositud kütuseaktsiisi laekumiseks 589 miljonit. See ca 61% kasvu. Sellelt pinnalt peaks olema KOV teedehoiule antava toetuse suuruseks 29 miljonit *1,6= 46,5 miljonit eurot.	
5. Lääne- Nigula VV	Teede hoolduse alarahastus mitmeteaastate jooksul, võrdluseks hinna kasvuga. Ühistranspordi väga kehv korraldus(liikumissagedus ei kata inimeste vajadusi) suurematest asulatest eemal. Raudtee väljaehitamine Risti alevikuni ja Haapsaluni võimaldab paremaid transpordiühendusi. Koolide algusaja muutmine toob kaasa korraliku segaduse maapiirkondades kus õpilaste vedu on osaliselt sõltuv ühistranspordikorraldusest. Juhul kui Haridusministeeriumis leiti, et	

	õpilastransport vajab teisiti korraldamist tuleb sellega seoses eraldada ka omavalitsustele Transpordiametile täiendavaid vahendid.	
6. Hiiumaa VV	Saarte elanike ebavõrdne kohtlemine, kuna sõltuvad laevaühendustest, mis ei ole piisava graafiku ega mõistliku hinnaga. Laevaühendus peaks olema maanteeepikendus, st kulu sama suur kui oleks sõiduki kulu sama pika tee läbimisel maismaad mööda. Arvestades, et see pole valik erinevate alternatiivide vahel, vaid ainus võimalus punktist A punkti B jõuda. Samuti on laevaühendus suursaartega ainus ühistranspordiks liigitatavatest, mis riigieelarvesse tulu toob - laevakompanii, mis läbi Tallinna Sadama kuulub riigile, maksab iga aasta dividende ning toodab kasumit. Ehk saarte elanikud ja külalised maksavad nii transpordi eest kui ka laevakompanii kaudu teist korda riigieelarvesse. See pole ka eri transpordiliikide (nt bussi piletitulu katab vaid ca 10% riigi kuludest) võrdluses võrdne kohtlemine.	
7. Rõuge VV	Teehoiu ühe kilomeetri toetus on aastaid jäänud samaks, samas on teehoolduse hinnad oluliselt kasvanud. Ettepanek tõsta kilomeetri hinda vähemalt 20%. Ei arvestata piirkonna eripäraga nt reljeefsus, lumerohkus, mis tingib oluliselt suurema teedehoolduse kulu. Ettepanek hinnata piirkondade lumerohkusest tulenevaid eripärasid ja kehtestada kõrgem toetuse koefitsient.	
8. Narva LV	1. Narva linnas Joala ja A. Puškini tänavate ühendamiseks vajaliku tunneli ning Paemurru tänava tunneli ehitamine (koostöös Eesti Raudteega). Lähtuvalt üleriigilisest planeeringust „Eesti 2030+“ ja Vabariigi Valitsuse otsusest on kavas elektrifitseerida raudteeliiklus. Ehitatakse välja kontaktvõrk ja nende teenindamiseks vajalikud autotrafopunktid, autotrafopunktide ja kontaktvõrgu vahelised toitekaablid, õhuliinid, mastid jms. Narva linna läbib Tallinn-Narva raudtee ja ka rahvusvaheline rongiliiklus. Rongiliiklusega seotud piiriületuse turvalisuse tagamiseks on kavas Narva raudteejaama rajada uus siseriiklikku rongiliiklust teenindav ooteplatvorm olemasolevatest ooteplatvormidest lõuna poole. Rajatavale ooteplatvormile on oluline raudtee aluse kahetasandilise ühenduse (tunneli või viadukti) kaudu	

	tagada ühendus nii A. Puškini kui ka Joala tn poolsest küljest. Ühendus rajatakse arvestusega, et lisaks jalakäijatele ja kergliiklusvahenditega liiklejatele, sh erivajadustega liiklejatele, tagatakse kasutusvõimalus ka alla 3,5 m kõrgusega operatiivõidukitele (eelkõige politsei ja kiirabi). 2. Rahu ja Kreenholmi viaduktide renoveerimine. Narva viadukt on hädavajalik liiklusühendus linna osade vahel ja linna transpordi logistika toimimiseks. Viadukt on tähtis transporditee, mis oluliselt optimeerib linna liikluse logistikat, vähendab CO2 heitkoguseid, vähendab transpordikoormust linna keskuses ning parandab liiklusohutust linnas. Praegu on viadukti tehniline seisukord kriitiline ning liikluskorraldus viaduktil ei vasta kaasaegsetele normidele. Objekt on maakondliku tähtsusega, kuna mõjub maakonna transpordi süsteemi. Projekti eeldatav maksumus on ca 5,7 mln. 3. Täiendavate vahendite eraldamine omavalitsustele teede hoiuks ja uute teede ehitamiseks.	
9. Türi VV	Teetoiu rahastamine ei kannata üldse kriitikat. Rahad on viimased 15 aastat püsinud ühel tasemel, kuid hinnad on teinud suure hüppe. Teehoiu jaoks on KOV-id ennast "lõhki" laenanud, kuid ka see ei ole kuidagi kaasa aidanud kruusateede korrashoiule. Loomulikult mängib suurt rolli ka meie ilmastik, aga olikord on päris katastroofiline.	
10. Tartu LV	Luua säästva liikuvuse ja elukeskkonna arendamise ja parendamise meetmed.	

Töö-, sotsiaal- ja tervise töörühma ettepanekud RE 2027 ja RES 2027-2030 läbirääkimisteks

nr	Eesti Linnade ja Valdade Liidu ettepanekud ja selgitused	
	Ettepanek ja põhjendus	Kommentaar
1.	Perearstide puudus.	Sotsiaalvaldkonnas ka psühholoogide, eripedagoogide jne puudus. KOV peab leidma ise aina rohkem vahendeid, et

Rakvere LV		motiveerida läbi a la mingite eritoetuste spetsialiste oma KOV-i tulema. Peaks olema targem riigipoliitika.
2. Vinni VV	Esmatasandi arstiabi rahastus	Perearstid, kiirabi peab käima läbi KOV-i